

дослідженні висловлення, що допомагають вербалізувати емоції у мовленні, набувають нового розуміння. Поняття «доброго/поганого» у тексті листа тісно пов'язане з фактором як адресанта, так і адресата. Зокрема автор висловлює не лише свою обізнаність з перебігом подій і переказує повідомлення, але й висловлює своє ставлення до цього. Емоційність викладу допомагає налагодити контакт з адресатом, робить лист подібним до спілкування віч-на-віч. У плані прагматичного потенціалу, правильні вжиті експресиви надають тексту переконливості, особливо коли ці вислови мають значення непрямих імперативів. Висвітлення ролі оціночних суджень у середньовічних документах робить можливим описати формування норм ділового стилю в українській мові з позиції адресанта та адресата. Подальше вивчення емоційного дискурсу у документах 17 ст. є актуальним для всебічного дослідження значення ділових паперів у державному управлінні.

Джерела і література

1. Акты, относящиеся к истории Западной России, собранные и изданные археографическою комиссиею. – СПб, 1853. – Т. 5 – 288 с.
2. Арутюнова Н. Д. Язык и мир человека. – М.: Языки русской культуры, 1999. – 896 с.
3. Баландіна Н. Ф. Функції і значення чеських прагматичних кліше в комунікативному контексті: Монографія. – К.: АСМІ, 2002. – 332 с.
4. Вежбицка А. Речевые акты // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 251-275.
5. Вольф Е. М. Функциональная семантика оценки. – М.: Наука, 1985. – 228 с.
6. Кононенко В. Стилістичний аспект синтаксису // В. Кононенко. Мова. Культура. Стиль. – Київ; Івано-Франківськ: Плай. – 2002. – С. 173-184.
7. Космеда Т. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: Формування і розвиток категорії оцінки. – Л.: ЛНУ ім. І.Франка, 2000. – 350 с.
8. Остин Дж. Л. Слово как действие /Пер. с англ. //Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1985. – Вып. 16. – С. 22-130.
9. Серль Дж. Р. Классификация иллокутивных актов/Пер. с англ. // Новое в зарубежной лингвистике. – М.: Прогресс, 1986. – Вып. 17. – С. 170-194.
10. Телия В. Н. Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты. – М.: Языки русской культуры, 1996. – 288 с.
11. Якобсон Р. Лингвистика и поэтика: Пер. с англ. // Структурализм: за и против. – М.: Прогресс, 1975. – С. 193-231.

Чайковська О. В.

ВИБІР КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ У ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ ЕПОХИ КОЛОНІАЛЬНИХ ВІЙН

Питанням комунікації, різним моделям комунікації приділено чимало уваги, цією проблематикою займалися такі вчені як Дж. Сьорль (Searle), Г. П. Грайс, С. В. Крестинський, G. Reyes, D. Schiffrin, В. І. Карасік, Є. І. Шейгал, М. Л. Макаров та багато інших. Але вивченню використання комунікативних стратегій у рамках дипломатичного дискурсу, особливо епохи колоніальних війн, майже не приділено уваги. У сфері дипломатичної комунікації дуже важливе місце займає поняття взаємодії та взаєморозуміння, що в свою чергу тісно пов'язані з поняттям прагматизму у зовнішній політиці (визначення пріоритетів та досягнення поставлених цілей, у лінгвістичному аспекті поняття прагматизму пов'язане з визначенням комунікативних способів досягнення даних цілей) та з вибором правильних комунікативних стратегій задля досягнення позитивних результатів. Отже, дослідження даного кола питань є актуальним та необхідним.

Метою даного дослідження є зосередити увагу на основних поняттях та термінах, які використовуються при вивченні комунікативного процесу, головне місце серед яких, на нашу думку, є комунікативні стратегії.

Ми ставимо перед собою наступні *завдання*: виділити основні типи стратегій, що використовуються у комунікативному процесі; з'ясувати причини та наслідки вибору тих чи інших стратегій у дипломатичному дискурсі епохи колоніальних війн; визначити специфіку комунікативного простору та середовища епохи колоніальних війн.

Спосіб комунікації: інституційної та публічної, – є відносно стабільним елементом культури і існує досить тривалий час. Будь-яка соціальна дія є комунікативною стратегією, яка створює новий або підтримує старий спосіб комунікації, який потім може бути закріплений як змістовна основа культури взагалі.

Таким чином, від комунікативної стратегії залежить успіх чи неуспіх соціальної дії.

Особливий інтерес являє собою спроба здійснити синтез підходу Бахтіна-Мамардашвілі з підходом західної теорії комунікації, зокрема Хабермас. У Бахтіна беремо ідею діалогу як постійного спілкування у культурі і ідею прихованого адресата чи опонента у тексті, без якого зміст тексту не є зрозумілим. У Мамардашвілі беремо концепцію спільності знання, ідею простору перетворення, уявлення про суб'єкта і змістовний характер комунікації.

Будь-який текст (мовлення), на думку деяких вчених, є комунікативним. Але насправді будь-який текст (мовлення) лише потенційно є комунікативною дією, і це ще не означає що цей текст або мовлення є включеним до процесу комунікації. Мова йде про розбіжності між посланням та повідомленням. Те, що текст було послано, не означає, що його було повідомлено (Мамардашвілі), так само, як не, що було вимовлено якусь фразу, не означає, що це вже діалог. (Бахтін). З іншого боку, Хабермас також вважав, що жодний текст (мовлення) не може вважатися комунікативною дією без урахування позамовленнєвого (позатекстуального) контексту. Отже, наявна відмінність між поняттями «комунікаційний», той, що стосується комунікації взагалі, і «комунікативний», той, що безпосередньо перебуває у комунікації. Посланий текст є комунікаційним, повідомлений текст є комунікативним [2], [5].

Навмисне відсилання смислу до актуальних контекстів і реальних адресатів, є першою умовою комунікативності: зміст тексту має бути подано через комунікативний простір. Це те, що стосується внутрішнього змісту тексту (мовлення). З іншого боку, будь-який текст (мовлення) стає інтерсуб'єктивним або інтерактивним, коли він є зануреним у реальний процес комунікації, у реальний простір перетворення (Мамардашвілі). Цей процес перетворення вперше виникає як творчий процес самого автору, його внутрішній діалог, постійну зміну ролей автор – потенційний адресат. Власне тому первісний простір перетворення породжується самим актом творчості, тобто первісним комунікативним актом. Вторинний комунікативний акт пов'язаний з зовнішнім середовищем тексту, яка виявляється середовищем комунікації. Комунікативний простір – внутрішній змістовний смисл тексту, середовище комунікації – зовнішнє реальне середовище процесу комунікації, у який залучено текст

(мовлення). Якщо середовище комунікації рівне чи ширше, ніж простір комунікації тексту (мовлення), то такий текст (мовлення) є комунікативним – друга вимога комунікативності.

Те, наскільки текст (мовлення) є комунікативною дією, виявляється, залежить не лише від позатекстового (позамовленнєвого) контексту, як це уявляв собі Хабермас, але й від співвідношення цього контексту (середовища комунікації) і змісту дискурсу, який визначає простір комунікації. Це і є змістове визначення комунікативності. Комунікативна стратегія також є залежною від змістовного оформлення комунікативного простору у тексті (мовленні) і від співвідношення комунікативного середовища і комунікативного простору.

Таким чином, запропонована Хабермасом відмінність комунікативної дії від змісту дискурсу, вимагає більш широкого і детального вивчення комунікативного процесу, комунікативного простору і середовища. Дискурс є лише порядок і правила комунікативного простору комунікаційної дії. Комунікативний процес охоплює як безпосередньо комунікаційну дію, так і дії стосовно формування комунікативного середовища цієї комунікаційної дії. Комунікаційний процес, таким чином, є процесом трансформації комунікативного простору у комунікативне середовище, тобто творення комунікаційної дії і умов цієї комунікаційної дії (творення дискурсивних рамок, побудова комунікативного середовища відносно комунікативного простору і упорядкування комунікативного простору відносно комунікативного середовища, встановлення правил і меж комунікації, вибір місця, способу, каналів, засобів комунікації тощо).

Географічним середовищем суперечок держав щодо колоніальних територій та політичного і економічного впливу на них є європейський простір + території Азії (Китай, Індія тощо), Африки (Єгипет, Конго тощо). Комунікативним (зовнішнім) середовищем для доби колоніальних війн може бути конфлікти і суперечки між європейськими державами у відстоюванні своїх колоніальних інтересів. Комунікативним (внутрішнім) простором даної доби є спілкування з приводу кола питань, пов'язаних із колоніальними суперечками, яке може носити за певних умов аргументативний характер (раціональне забарвлення переважає над емоційним), за інших умов – вербально-агресивний (емоційне забарвлення переважає над раціональним) [4].

Мета комунікації може бути досягнута як відкритими (розрахованими на взаєморозуміння) засобами, так і прихованими засобами.

Комунікаційна дія є актом не лише комунікативним або комунікаційним, але і таким, що іноді має позакомунікаційну природу. Комунікативна стратегія являє собою концептуально світоглядний намір і його здійснення стосовно вироблення змісту комунікативного процесу. Лише з'ясувавши комунікативні стратегії, зміст комунікативного процесу і досліджуючи комунікативний простір відносно середовища комунікації ми можемо отримати відповідь, що заважає взаємодії [1].

У політиці виділяють три основні типи комунікативних стратегій, оскільки саме вони є тими, що концептуально описують основні соціальні процеси, які спонукають до комунікаційних дій: презентація, маніпуляція, конвенція. Презентаційний тип є пасивною комунікацією, маніпуляційний – активною комунікацією, конвенційний – інтерактивною комунікацією.

У дипломатичному дискурсі Великобританії вікторіанської доби (доби колоніальних війн) помітне використання усіх зазначених стратегій. Але для кращого розуміння змісту даних стратегій ми пропонуємо виділити в їх рамках інші види стратегій та комунікативних прийомів.

У рамках конвенційної стратегії виділяємо кооперативно-комерційну стратегію (*You may inform...that the government of Her Majesty will support them (Chinese authorities) against any state acting aggressively towards China... in relation of granting us the permission to build or to promote railway or other public works*, - інструкція Солсбері К.Макдональду під час «ста днів реформ») [15], стратегію зближення (*it doesn't matter for the British government whether the union will be formed officially by the document or will be the gentleman's agreement*, - звернення Чемберлена до представників уряду Німеччини) [11, с. 42-43]. Ми вважаємо, що згода на джентльменську угоду є стратегічним прийомом або специфічним дипломатичним комунікативним ходом задля висловлення уряду Німеччини високої довіри. Така стратегія сприяє встановленню дружніх стосунків між державами, зменшує напруження. Але з іншого боку, наявне імпліцитне прагнення Солсбері не встановлювати союзу, документально фіксованого з урахуванням того факту, що лорд Солсбері не був прихильником зв'язування Великобританії попередніми домовленостями. Також виділяємо стратегію переконання (що проявляється часто у формі твердо зайнятої позиції, навіть з елементами деякої агресії *I can suggest nothing less violent than the measures which I have already proposed*, - звертався Кромер до Розбері, також додаючи, що у телеграмах Розбері була *little indication of your intention to act vigorously in support of any representations I may make here*) [12].

У рамках маніпуляційної стратегії можна виділити стратегію дипломатичного маневрування (дана комунікаційна стратегія передбачала також залучення до комунікаційного процесу газет, близьких до урядових кіл) (*Just now the moment is coming when England and Germany could come to the practical agreement and declare their aims. Equally interested in maintaining peace in Europe...both states could «shake hands» in Asia...; to act always and everywhere hand in hand with all English-speaking nations – that is the only correct way for the German Emperor to carry out the foreign policy*) [3; 16] тут застосовується мовленнєва тактика емоційно-раціонального впливу, яка створює уявлення про те, що відбувається процес зближення між країнами і є можливість для співробітництва, дружніх стосунків і довіри. (*I merely instructed my ambassador to delay while the government decided whether, or how, the concession would injure the British interests*, – Розбері німецькому уряду [13]. Тут застосовується мовленнєва тактика обману, яка полягає у прийомі заперечення певної (реальної) інформації, насправді Розбері дав інструкцію Серу Клеру Форду *to prevent the concession being granted as being prejudicial to British interests*) [14] дана стратегія може загострити стосунки між державами, створити атмосферу недовіри; стратегію вичікувальну (*Be in shadow as long as possible, let any proposals about further actions come from others*, – Солсбері застерігав посланця у Пекіні К.Макдональда [6, с. 117]. У даному випадку застосовується мовленнєва тактика вербальної стриманості, яка допомагає не досить поступливим та надто прямолінійним дипломатам під час переговорів забезпечити атмосферу (часто ілюзорну) готовності до компромісів та лояльного ставлення до

пропозицій), стратегію поступок (яскравим прикладом даної комунікаційної стратегії може бути *Угода між Великобританією та Німеччиною про сфери впливу у Китаї, Лондон 16.10.1900 р.* застосовується мовленнєва тактика раціонального впливу, відкриваються можливості для співробітництва).

У рамках презентаційної – окреслюємо стратегію інформування, але з використанням емоційного забарвлення описуваних подій, що виражається на лексичному рівні (використання емоційних прислівників (*completely*) та прикметників (*whatever*), фразеологічних одиниць (*to win the day*)) (*If English influence in Egypt were to be maintained the khedive had to be forced to yield at whatever cost* [7]; *If the Khedive is allowed to win the day, English influence will be completely destroyed*, – Крім того телеграфував у Лондон [8]) (дана стратегія дозволяє автору повідомлення визначити пріоритети і важливість твердої позиції Великобританії у збереженні свого впливу у Єгипті), стратегію оціночно-спонукальну (з елементами маніпуляції) (*Abbas will have to receive the sharp lesson sooner or later – and the sooner the better*, – Крім того звертався до Розбері [9]). З одного боку Крім того виявляє агресивно-неприятне ставлення до Аббаса (емоційність), з іншого боку спонукає Розбері до дій, які саме провчать Аббаса (*sharp lesson*)).

Ми дійшли висновку про те, що повідомлення у рамках конвенційної та презентаційної стратегій є комунікативними, так як завжди спрямовані на реального адресата і можуть отримати відповідь, а що стосується маніпулятивної стратегії, то повідомлення у рамках даної стратегії є зазвичай некомунікативними, так як не є інтерактивними чи інтерсуб'єктивними, хоча і розраховані на потенційного адресата. Хоча, якщо повідомлення у рамках маніпулятивної стратегії (наприклад, повідомлення газет) спричиняють певну реакцію у суспільстві чи певну відповідь у державних, дипломатичних колах (наприклад, заяви державних діячів або інші певні дії з їх боку) в такому випадку дані повідомлення можна назвати комунікативними.

Для дипломатичного дискурсу епохи колоніальних війн характерне використання усіх основних комунікативних стратегій, що залучають різні мовленнєві тактики та комунікативні прийоми, яких вимагає специфіка епохи (певна напруженість у міжнародних відносинах).

Дипломатичний дискурс дипломатів даної епохи будується на основі загально-національної концепції Великобританії як великої Імперії та на основі концепції блискучої ізоляції, на якій наголошував лорд Солсбері (один з найвидатніших державних діячів, дипломатів Великобританії). Отже, інституціональною базою дискурсу у даному випадку є якщо не розширення своїх територій та впливу Великобританії на Сході та у Африці, то хоча б збереження здобутого. «*We are still and should remain the first state of the Far East, with that aim what we gained during the period of monopoly should be preserved in the period of competition*», – заступник міністра закордонних справ Дж. Керзон (1895р.) [10, с.419].

В подальшому ми збираємося глибше дослідити використання комунікаційних стратегій і мовленнєвих тактик, більше уваги приділити ідеології дипломатів та фактору впливу політичної приналежності (консерватизм (Солсбері), лібералізм (Розбері) на вибір тих чи інших стратегій у дипломатичній комунікації епохи колоніальних війн.

Література та джерела

1. Дацюк С. Коммуникативные стратегии / Сетевой журнал «XYZ».
2. Мамардашвили М. Классический и неклассический идеал рациональности / Необходимость себя. – М.: Лабиринт, 1996. – 199 с.
3. РГВИА ф.165, оп. 1, д. 4943, л. 294-295 об. – Обзор британской печати, 19 августа 1898.
4. Фадеева О.В. Стратегии и тактики конфликтного дискурса (на материале современной английской мови) / Автореф. дис... канд. филол. наук: 10.02.04 / О. В. Фадеева; Київ, держ. лінгв. ун-т. – К., 2000. – 18 с.
5. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие / Пер. с нем. под ред. Д. В. Складнева, послесл. Б. В. Маркова. — СПб.: Наука, 2000. – 380 с.
6. Цит. по: Young L.K. Op cit., p 117. – Солсбері – Макдональду. – Лондон, 25 мая 1900.
7. Cromer to Rosebery, telegram 20, confidential, 16 January 1893, FO78/4517B.
8. Cromer to Rosebery, telegram 25, 17 January 1893, FO78/4517B.
9. Cromer to Rosebery, private, 13 January 1891, Cromer papers, FO633/7.
10. Curson G.N. Problems of the Far East. – London, 1896. – p.419.
11. Grey E. Twenty Five Years of Politics, 1892-1916. Memoirs of Lord Edward Grey. – N.-Y., 1926, v.1, p.42-43.
12. Rosebery to Cromer, telegram 16, secret, 17 January 1893, FO78/4517A; Cromer to Rosebery, telegram 28, 18 January 1893, FO78/4517B.
13. Rosebery to Mallet, no.17A, secret, 12 January 1893, FO64/1291.
14. Rosebery to Ford, telegram 27, 29 December 1892, FO78/4411.
15. Sargent A.J. Anglo-Chinese Diplomacy. – Oxford, 1907. – Солсбері – Макдональду, июль 1898.
16. The Times, November 28, 1898.

Чаплінська Т. А.

ФУНКЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОПИСУ ПЕЙЗАЖУ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРІВ В. С. МОЕМА)

Для сучасного етапу розвитку лінгвістичної думки є характерним підвищений інтерес вчених до проблем вивчення художнього тексту як самостійної одиниці дослідження [1, с. 354].

Будь-який художній твір є результатом творчості письменника. І всі художні прийоми, що зустрічаються у творі, пов'язані, у першу чергу, з авторським задумом.

Аналізуючи художній твір як на літературному, так і на лінгвістичному рівні важливо враховувати значущість кожного художнього прийому, що використовує автор, тому що кожна, на перший погляд, незначна деталь нерозривно пов'язана із задумом автора.

Специфіка твору словесного мистецтва як системи (його складність, гетерогенність, відкритість, динамічність) зумовлює актуальність дослідження художнього тексту у взаємодії з середовищем, у широких культурологічних зв'язках. Значний евристичний потенціал при цьому має аналіз не лише відношень з літературною традицією, а й глибинних кореляцій з іншими видами мистецтва – музикою, живописом, скульптурою, архітектурою [2, с. 9].